

Zitierhinweis

Zerbst, Jan: Rezension über: James Krapfl, Revoluce s lidskou tváří. Politika, kultura a společenství v Československu v letech 1989-1992, Praha: Rybka Publishers, 2016, in: Český časopis historický, 2017, 4, S. 1183-1186, DOI: 10.15463/rec.1754805402

český časopis historický

copyright

Dieser Beitrag kann vom Nutzer zu eigenen nicht-kommerziellen Zwecken heruntergeladen und/oder ausgedruckt werden. Darüber hinausgehende Nutzungen sind ohne weitere Genehmigung der Rechteinhaber nur im Rahmen der gesetzlichen Schrankenbestimmungen (§§ 44a-63a UrhG) zulässig.

doby podtrhuje závěrečná zmínka o současném životě Gudrun Himmlerové-Burwitz v Mnichově.

Jak se dalo očekávat z dosavadní rozsáhlé práce M. Wildta, nechybí v knize soupis biografii jednotlivých postav nacistického režimu, které se objevují v dopisech a kontextu kapitol. Kniha je zajímavým vhladem do soukromí jednoho z nejmocnějších mužů nacistického režimu a lze ji doporučit jako vhodnou pro pedagogy a širokou veřejnost právě pro nezvyklou kombinaci přeslazené osobní korespondence a krutosti pronikající mezi řádky. M. Wildt i K. Himmlerová potvrdili své odborné a tvůrčí kvality.

Vojtěch Kyncl

James KRAPFL

Revoluce s lidskou tváří. Politika, kultura a společnost v Československu v letech 1989–1992

Praha, Rybka Publishers 2016, 380 s., ISBN 978-80-87950-23-4.

Kniha Jamese Krapfla analyzuje poměrně krátké období, jež započalo koncem roku 1989 a skončilo rokem 1992. Práce se pokouší zachytit symbolické významy, které občané v Československu přisuzovali sametové revoluci. Autor následně rozebírá, jak tyto významy působily na ustavení, resp. na vývoj demokratické politické kultury v Československu z pohledu obyčejných lidí.

Autor využil obdivuhodně široký pramenový materiál: čerpá z fondů šestařiceti archivních institucí v ČR, na Slovensku i v USA. Velké zastoupení zde mají regionální archivy. Krapfl se totiž snažil položit důraz na dějiny prostých občanů a jejich lidové angažovanosti v letech 1989 až 1992. Sám v úvodu své práce kritizuje českou i slo-

venskou historiografii. Dle jeho názoru se české práce zaměřují zejména na elity v průběhu sametové revoluce a svůj pohled uzavírají víceméně na Prahu, Brno nebo Bratislavu (s. 16 a 20). Tento soud je snad až příliš příkrý, poněvadž místní badatelé, alespoň v českém prostředí, se zmapováním regionálních událostí během sametové revoluce zabývali.¹ Mohli bychom ovšem vést polemiku o metodologické inovativnosti těchto studií. Pramenná základna Krapflovy knihy je opřena o archivní materiál. Využívá dobových prohlášení, bulletinů, dopisů, věstníků, letáků, tisků, fotografií či audiovizuálních materiálů. Orálně-historické prameny zde jsou zastoupeny jen ne-

-
- 1 James Krapfl čerpá z pěti knih, sledujících listopadové dění v regionech. Svou práci ale vytvářel jen v určitém období, a tak je možno doplnit některé tituly, které nemohl zaregistrovat, protože vyšly po americkém, do češtiny Andreou Patrasovou přeloženém vydání jeho knihy: J. KRAPFL, *Revolution with a Human Face. Politics, Culture, and Community in Czechoslovakia, 1989–1992*, Ithaca 2013. Srovnej: Vladimír WOLF, *Čas změny: Trutnovské Občanské fórum 1989–1991*, Trutnov 2011; Lukáš VALEŠ, *Listopad '89 aneb Klatovy v přelomových letech 1989–1990*, Klatovy 2005; Lukáš VALEŠ – Jiří PETRÁŠ, *Sametová revoluce v českých obcích, městech a regionech aneb 25 let poté*, České Budějovice 2014; Svatava BAĐUROVÁ, *Sametová revoluce ve Vítkovicích: Občanské fórum, vznik nových odborů*, Ostrava: příspěvky k dějinám a současnosti Ostravy a Ostravska, Ostrava 2013, s. 259–287; Jan SLAVÍČEK, *Občanské fórum Děčín: analýza jeho vývoje a významu v rámci celostátní politiky a severních Čech*, Děčínské vlastivědné zprávy. Časopis pro vlastivědu Děčínska a Šluknovska, Děčín 2015, s. 3–22; Rudolf MAREK, *Vzpomínky na počátky Občanského fóra v Českém Těšíně*, Těšínsko: vlastivědný časopis 2009, s. 6–11.

přímo. Krapfl vedl o dané době velké množství konzultací s pamětníky a odbornými pracovníky u nás i na Slovensku. Nevyužil je však pro analýzu, protože se soustředil na zprostředkování autentických dobových požadavků z písemných pramenů. Ony početné rozpravy mu nicméně pomohly najít vyvážený pohled mezi emickou a epickou sférou při psaní o daném tématu.

Publikace je opatřena grafy, mapami, tabulkami a diagramem, v nichž se autor snaží přehledně ukázat motivace občanských hnutí, rozložení buněk Občanského fóra (dále jen OF) také na Slovensku, a nebo tužby občanů během let 1989 až 1992. V knize nechybí ani podrobný jmenný rejstřík. Je škoda, že nebyly využity též dobové fotografie, protože se tím dílo ochuzuje o didaktickou funkci pro širší čtenářské publikum. To se může ztrácet při četbě popisu velkého množství událostí. Navíc si o nich z pouhého výkladu učiní pouze abstraktní představu.

Metodologický základ knihy vychází z nové kulturní historie, resp. z kulturní antropologie. Postoj Jamese Krapfla se opírá o myšlenky antropologa Clifforda Geertze a jeho „pavučiny významů“, která sleduje tvorbu významů a jejich společenské sdílení prostřednictvím různých symbolů či rituálů. Jeho práce je dále inspirována kulturně historickou analýzou politiky, kultury a tříd v období Francouzské revoluce z pera Lynn Huntové. Nejsou to však jediné metodické náhledy v této práci. Naopak mají pouze jistý zastřešující charakter: Krapfl využívá působivé interdisciplinaritu, která se projevuje při řešení dílčích problematik.

Tím jsme se dopracovali ke struktuře celého díla. Autor knihu seřadil do šesti ucelených bloků. Je důležité dodat, že některé kapitoly, respektive jejich starší verze, již vyšly v různých časopisech a sbornících dávno

před vydáním této publikace. Není asi zcela tradiční začít rozbor obsahu díla „Poděkováním“, ale z pohledu kritiky je tato pasáž velice podnětná, poněvadž autor v ní osvětlil svůj souhrn znalostí z bádání. Při aplikování Geertzova interpretativního přístupu pak zkonstruoval výklad toho, co v určitou chvíli a na daném místě konkrétní lidé říkali, dělali a subjektivně prožívali. James Krapfl tuto subjektivitu potlačil, když kladl důraz ve svém široce pojatém „Poděkování“ na představení své životní a metodologické zkušenosti, takže si čtenář může udělat obrázek, z jakých kořenů vychází jeho myšlenky.

První kapitola si dala za úkol čtenářům vysvětlit, jakým způsobem si Češi a Slováci vykládali svou zkušenost se sametovou revolucí a následnými událostmi. Autor si tu položil otázku pro úvodní metodologické ukotvení, totiž zdali vůbec můžeme tvrdit, že se jednalo o revoluci. Proti sobě postavil teze Charlese Tillyho a Jaroslava Krejčího. Krapfl tak potřeboval vytvořit prostor pro narativní teorie Haydena White a Northopa Frye, na jejichž základě předestřel, jak tehdejší aktéři vnímali sametovou revoluci. Dále sledoval vývoj jazyka, jenž se postupně vyvíjel spolu s událostmi, které lidé prožívali.

V druhé kapitole se autor zaměřil na symbolické jednání lidí dané doby, tedy jak soudobí protagonisté chtěli definovat nové společnosti. Metodologicky zde čerpal z Jana Grosse, který zastává názor, že revoluce je proces, kterým se společnost (kreativně) sebepotvrzuje proti vládě. Krapfl se tím pokusil ukázat, že občané v roce 1989 jenom neprotestovali proti systému, s nímž byli nespokojeni, ale že projevovali pocit sounáležitosti s novým společenstvím, což mělo určitým způsobem konstitutivní charakter. James Krapfl identifikuje v této části práce symbolický systém, nutný pro vznik

nového společenství. Opírá se přitom o teorie posvátna, kolektivního věření a takzvaného „velkého třesu“ Emila Durkheima a Carly Hessové. Pokud bychom ona slova uvedli do praxe, tak se českoslovenští občané nacházeli v historickém období, v němž se dostali pod vlivem velkého otřesu (události na Národní třídě) ke kolektivnímu věření, které je podle Durkheima typické pro revoluční a tvůrčí epochy. Kolektivní věření tak dle Krapfůva soudu vyvolalo mezi účastníky pocit transcendentní sounáležitosti, z níž se zrodil nový systém symbolů. Následující oddíl se zabývá hodnotovým systémem během revolučního období. Jedná se o inovativní náhled, jelikož smazává stereotypy, že v Československu byly během listopadu a prosince 1989 jednotné cíle, které se naopak různě měnily na základě příslušnosti k určitým okresům. Autor sám píše, že tato kapitola je předběžným výsledkem, protože je potřeba utvořit přesnější analýzu. Využil zde soubory dokumentů, v nichž se vyskytovalo prohlášení vyjmenovávající požadavky pracovních kolektivů, jež následně zanalyzoval. Čtenář se tak dočte, jak pestré ideje se objevovaly během revolučního období v Československu. Nelze tak tvrdit, že tehdejší obyvatelům šlo pouze o dohnání životní úrovně Západu, nebo o změny politického systému. Poněkud málo organickým dojmem zde působí podkapitola „Původnost roku 1989“, kde se Krapfl pustil do filozofické debaty s Jürgenem Habermasem a François Furetem (navazuje tímto na první stat o revoluci), protože tito teoretikové kritizovali revoluce ve východní Evropě s odůvodněním, že z nich neměly vzejít nové myšlenky. Tato tvrzení James Krapfl vyvrací mj. s pomocí českého filozofa Jana Patočky, jenž vytvořil teorii solidarity otřesených. Klíčovými hodnotami

revoluce pak jsou dle autora zejména lidskost a nenásilí.

Kapitola „Hranice sounáležitosti“ začíná případovou studií o buňkách OF, založených na Slovensku. Krapfl zpřesňuje dílčí poznatky českých historiků i Simona Smitha a dokládá, že OF mělo v prosinci 1989 přední postavení v jedenadvaceti z 38 okresů Slovenska. Přínosná je zde zejména načrtnutá nová geneze rozdělení Československa. Krapfl umně dokládá, že nacionalismus se na Slovensku vyvinul z lokálního patriotismu a z postupně prohlubovaného regionalismu, podníceného vnitřním soupeřením malých a velkých měst. Bratislava tak o právo reprezentovat společnost soupeřila s regiony na Slovensku a Praha s místními buňkami v Čechách i na Moravě.

Pátá kapitola začíná 27. listopadem 1989, tedy dnem generální stávky, kdy komunistická strana již podle Krapfůva přišla fakticky o svou moc. Autor se tu zaměřuje na občany a jejich aktivity při demokratizaci společenských institucí. Pro dokreslení plasticity demokratizačního procesu analyzuje i problémy a nejistotu, jež provázely tuto fázi revoluce.

Ústředním tématem poslední kapitoly je mapování způsobu zajištění a prosazení vůle lidu aktivisty z místních buněk občanských iniciativ. Dozvíme se tu i o konfliktech, k nimž docházelo při jednání s ústředím hnutí. Krapfůva pozice je postavena na polemice s Jiřím Sukem a jeho výzkumy.² Oba historici nahlíží na problematiku střetu regionů s centrem z rozdílného pohledu. James Krapfl se snaží dokázat, že chyběla vůle z centra jednat s regionálními buňkami, které alespoň ze začátku toužily

2 Jiří SUK, *Labyrintem revoluce: aktéři, zápletky a křižovatky jedné politické krize (od listopadu 1989 do června 1990)*, Praha 2003.

po naplňování „vůle lidu“. Suk oproti tomu zastává názor, že aktivisté z regionů prahli po zvýznamnění svého postavení. Autor knihy se snaží dokázat, že občané, činí v OF a Verejnosti proti násiliu (VPN), chápali tato sdružení jako místa, kde lidé jednají ve vzájemné shodě, resp. prostory, v nichž se může zjevit svoboda. Ta by ovšem byla v rozporu s ústředím, jež si nepřálo směsici přímé a zastupitelské demokracie.

Rozsáhlá interdisciplinarita této knihy otevírá pro zdejší historiografii nové dimenze bádání. Plasticita této syntézy má ale už ze své podstaty jednu nevýhodu: Autor nemůže analyzovat dopodrobna regionální ani individuální specifika osob i míst, z nichž však zároveň nutně vycházejí výsledky Krapfova bádání. Můžeme se však zaměřit na nová témata, jež kniha otevírá: proč některé konkrétní regiony preferovaly na Slovensku založení OF před VPN, na jakých zákla-

dech se konstituovaly hodnoty aktivistů OF a VPN, jakým způsobem vstupovala do myšlenek lidí jejich historická zkušenost s komunistickým zřízením?

Za mírné negativum práce lze považovat generalizace, které nejsou podepřeny dostatečným výzkumem. Myslím tím například tezi, že zdravotníci a učitelé základních škol se ke generální stávce 27. listopadu 1989 připojili pouze symbolicky, jelikož jim v tom bránily pracovní závazky. Hlubková analýza lokálních situací by tenhle názor vyvrátila. Kupříkladu v Mikulově byli iniciátorem a dominantní složkou generální stávky právě zdravotníci. Přesto lze konstatovat, že kniha *Revoluce s lidskou tváří* je vynikajícím dílem, vypovídajícím o zapomenutých hodnotách a ideálech nedávné minulosti, z níž vychází naše přítomnost.

Jan Zerbst